

ES BUJOT

Un dels costums considerats més típics i tradicionals de la Setmana Santa a Ciutadella és el de “matar es bujot”. ‘**Bujot**’, com diu el diccionari Alcover/Moll (vol. 2, p. 727-28, edició de 1975) a la segona accepció del terme, és “una figurota d’home o dona, feta de palla i revestida de roba, que el dissabte de Pasqua és penjada enmig d’una plaça i li tiren trets d’escopeta fins que li peguen foc (Ciutadella). Cast. *pelele*.”

Avui “es bujot” ja no el maten dissabte sinó el mateix diumenge de Pasqua, al matí, ja que després del Concili Vaticà II es va adoptar el costum de celebrar la missa, anomenada de Glòria, la nit del dissabte al diumenge o al matí del mateix diumenge. Abans, a les deu del matí del dissabte es tocava Glòria i totes les campanes de la ciutat repicaven per anunciar la celebració de la Resurrecció i, per tant, el final dels quaranta dies de Quaresma, és a dir, de les limitacions que la tradició religiosa imposava en aquest període (dejunis i abstinència de menjar carn).

El bujot el pengen enmig d’una plaça o d’un carrer i li disparen amb escopetes de caça, fins que es pega foc. A vegades, si no s’arriba a encendre, quan el bujot ja està molt destrossat pels trets, el cremen directament. És habitual que els que participen a la mort del bujot siguin caçadors, ja que són els que tenen legalment escopetes de cartutxos. Fa anys, de bujots, se’n mataven pocs. Dels que jo record de petit, als anys 50, hi havia el del Born, davant del Cercle Artístic, i el de Cas General, davant el bar que hi havia a la plaça dels Pins, al començament del carrer Mallorca, perquè allà hi tenien la seu els de l’associació de caçadors de Ciutadella. Avui quasi cada associació cultural, o les associacions de veïns dels diferents barris de Ciutadella, maten el seu bujot.

Però, abans d’analitzar l’origen i la significació del bujot, pot ser interessant comentar el nom mateix de “bujot”. A Menorca, el terme ‘bujot’, designa el ninots que es posaven al camp per espantar els ocells (el que en castellà en diuen “espantajo”) i, metafòricament, es diu d’una persona mal vestida. Com diu la cançoneta popular recollida per Ferrer Ginard (*Cançonetes menorquines*, Ed. Nura, 1981, p. 160):

*Fadrina qui duu morena
ben gandosa deu estar,
amb un bony a s’esquena,
just un bujot de favar.*

Moll diu al Diccionari CVB que ‘bujot’ és una variant de “bugiot”, terme que a Mallorca té el mateix significat que el nostre bujot. Però a l’Enciclopèdia Catalana, ‘bugiot’, i ‘bugia’, del qual aquell n’és un augmentatiu, significa ‘mona’, ‘simi’, ‘mico’. Coromines explica en el seu diccionari etimològic que la paraula prové de Bugia, el

nom de la ciutat algeriana d'on provenien, o així era creença popular, els simis que arribaven a Europa.

Només per la seva ubicació temporal, el dia de Pasqua, sembla clar que la tradició popular de “matar es bujot” ha d'estar relacionada amb aquesta celebració del final de la Quaresma i la seva significació religiosa ha de referir-se a la simbologia de la mort i resurrecció de Crist, i per extensió a la renovació de la vida dels creients cristians, a través de la simbòlica mort de tots els elements “vells” o negatius de la vida anterior, que suposadament la penitència del període quaresmal hauria ajudat a purificar. Aquesta interpretació basada en el simbolisme religiós, que probablement encara avui empen la majoria de predicadors en la festivitat de Pasqua, és congruent amb el fet que “es bujot” que es mata públicament sigui sempre una representació crítica i satírica de fets i esdeveniments ocorreguts durant l'any. Des de fa temps, els bujots es vesteixen amb robes o màscares que permeten identificar-los amb personatges públics i coneguts, siguin polítics o de la vida social, tant local com nacional o internacional. A vegades porten enganxats rètols de paper on el personatge és identificat o on s'explicita el motiu satíric i crític que explica la seva “mort”. En alguns casos, i crec que això s'ha incrementat els darrers anys, els personatges poden ser personificacions de fets que han estat motiu de conflicte, debat o tensió, dins de la vida del poble.

Aquest aspecte satíric del bujot, que és essencial a la seva simbologia, avui es manifesta de maneres múltiples, perquè com que a Ciutadella, avui en dia, es “maten” molts bujots, els diferents bujots reproduïxen la posició ideològica o la voluntat crítica dels grups o associacions que preparen i organitzen el ritual. La recopilació i anàlisi dels bujots dels darrers anys podria ser un indicador suggestiu dels conflictes, les tensions i les preocupacions del poble.

Però el tema del bujot té altres interpretacions històriques i simbòliques no menys interessants per comprendre el seu origen. Si hem de fer cas a Joan Amades, a Menorca, el Dissabte de Glòria, “després del toc d'al-leluia, hom tallava el darrer peu de s'àvia Corema i la despenjava del trespol on havia estat penjada durant tota la Quaresma. Si era bona i podia servir per a l'any vinent hom la guardava al canterano i no tornava a sortir fins el dimarts de les vinentes Carnestoltes, que hom la penjava de bell nou al trespol amb certa solemnitat. Si era vella, hom la cremava al foc de la llar o als fogons. La mainada en recollia les cendres i simulava un enterrament. (...) En alguns indrets de l'illa se simulava públicament la mort de la Quaresma. Era representada per un ninot de fusta que figurava ser una vella arrugada i xacrosa amb set cames. El jovent, així que havien tocat l'al-leluia, li engegava una colla de trets per tal de simular que la matava.” (Joan Amades, *Costumari Català* tom II, p. 819)

Aquesta és una interpretació prou interessant sobre el possible origen del ritual del bujot. Tot i que Amades no sol donar referències precises de les fonts d'on treu les seves informacions, en aquest cas coincideix plenament amb el testimoni d'Andreu Ferrer Ginard, que en el seu *Recull de Folklore*, de 1912, en l'apartat d'*Ethologia* (text que va publicar el 1927, i reeditat al *Quaderns de Folklore*), diu "Era costum no fa molt de temps encara al dissabte Sant, al tocar Glòria treure *Sa Veia Corema* (bujot de fusta amb set peus) i en mig de la plaça li tiraven tirs [sic]. Avui només se tiren els tirs a l'aire."

Encara una altra interpretació és possible. A Mallorca, segons testimonis documentals diversos, havia estat costum cremar un ninot que representava Judes. Li deien "les Judes" i "el ninot estava fet de parracs i com més estrany i repulsiu millor: havia de ser obligadament roig de pèl i entre la roba que duia havia de dominar el vermell" (Amades, II, p. 831). El costum de matar Judes el Dissabte de Glòria, avui el dia de Pasqua, és encara vigent a alguns pobles d'Andalusia i de Castella, segons el testimoni oral d'alguns alumnes meus. I la seva mort ritual té grans semblances amb el nostre bujot.

Una idea que valdria la pena ampliar és la que relaciona la tradició del bujot, és a dir, de ninots objecte d'escarni i mort simbòlica, en qualsevol de les formes, amb el conjunt de rituals del cicle quaresmal, com les representacions dels ninots que representen el Carnestoltes, que a Ciutadella per deformació popular avui li deim Camestortes, però que, com explicava en Pere Melis fa uns anys, "en primer, tal dia com avui [dijous llarder] era festa popular i en grups s'anava a vega i es feia un bon "dinarot". Quan la gent tornava a poble es passejava un bujot, al qual es donava el nom de "Canuto". (...) Actualment no queda d'en "Canuto" més que la lectura del seu testament, arribada la seva mort i el seu enterrament, amb el tradicional "testament" que es fa al darrer dia..." (Pere Melis, febrer 1999). Darrere de totes aquestes representacions hi ha una simbologia religiosa evident, però també una funció social fonamental, la que projecta, en aquestes figures, l'alliberament ritual de tensions i conflictes col·lectius que s'expressen en la disbauxa del Carnaval, però també en la festa de Pasqua.

Des d'una perspectiva antropològica no és difícil relacionar el ritual del bujot amb la representació ritualitzada de la mort de l'hivern, per tal com la Pasqua és, més enllà del seu origen i significació jueva i cristiana, una celebració de l'inici de la primavera i de les seves promeses vitals. Però això a alguns els pot semblar anar massa enfora.

Jaume Mascaró Pons (març de 2006)